

LA CRISI DE CONFIANÇA EN LA CIÈNCIA I COM ES POT COMBATRE

Manel Pau

Investigador independent

Un dels aspectes de la crisi de la veritat és la desconfiança en la ciència. En els seus resultats i en la mateixa institució científica com a font fiable de coneixement. La pandèmia de la Covid-19 ha donat l'ocasió de veure la circulació d'opinions contràries al consens científic sobre l'origen del virus o sobre el funcionament de les vacunes, per exemple. Fins i tot sobre l'existència mateixa de la pandèmia. A nivell més general, és encara més preocupant l'actitud de negar la realitat de la crisi ecològica causada pel model de creixement econòmic actual.

En aquesta exposició dono per bona la idea que la ciència és una forma fiable de coneixement. Per tant, deixaré de banda la discussió amb les posicions relativistes o escèptiques que posen en dubte la noció de veritat o que la institució social de la ciència proporcioni coneixement fiable, tot i que fal·lible, sobre el món. També m'adhereixo a la convicció que la veritat importa. És a dir, que ajuda les persones i les societats a prendre les decisions correctes. Des d'aquest punt de partida, la desconfiança en la ciència, el negacionisme en relació als consensos científics, les creences falses, la ignorància o directament la mentida, són factors negatius de la vida social. Conseqüentment, és important saber per què es donen aquests fets i com es poden combatre o contrarestar.

Què ens diu la investigació científica de la ment humana sobre l'origen, la difusió i la modificació de les creences? El científic cognitiu Hugo Mercier en el seu últim llibre (2020) examina les aportacions de la psicologia social a l'estudi de la credulitat: en qui confiem i què creiem. La seva conclusió és que no som tan crèduls com sembla. Com exposa aquest autor, la ment s'ha desenvolupat en un ambient social. Això ha fet que durant tota la seva història evolutiva —transcorreguda en gran part en societats petites, d'unes 200 persones— hagi sigut molt important per als humans saber distingir quins individus mereixen confiança. S'explica així la tendència a voler saber coses dels altres, a voler saber què pensen, quines intencions tenen. En resum, a voler llegir la seva ment. Per tant, segons això, en principi no és veritat que estiguem mal equipats per jutjar allò que ens proposen els altres.

Com s'explica, doncs, la difusió i persistència de les mentides, els rumors falsos, les creences extravagants, les teories conspi-

ranòiques, etc.? Mercier examina en el seu llibre algunes possibles explicacions. Vegem-ne algunes, sense voler ser exhaustius.

· *Algunes creences falses són inofensives, no tenen conseqüències pràctiques per a la persona que les té. Aleshores és més fàcil creure-hi sense donar-li més importància. Per exemple, podem creure un rumor sobre una celebritat sense aturar-nos a pensar-hi gaire perquè no ens fa canviar en res en la nostra vida. Però segurament afinem més quan es tracta d'avaluar la reputació professional de l'operari que ens ha de fer una reparació.*

· *L'actitud, conscient o inconscient, és sovint anterior a l'acceptació de la creença. No és el bombardeig de mentides el que ens fa ser partidaris de Trump, sinó que com que som fanàtics de Trump ens creiem les seves mentides. Les propagandes polítiques que tenen èxit són les que amplifiquen o donen suport a creences ja molt difoses entre la població.*

· *Les informacions falses s'escampen més quan no hi ha una retroalimentació ràpida i fiable. Confiem en els meteoròlegs perquè l'endemà podem comprovar la predicció i la majoria de vegades es compleix. Mantenir la reputació com a bon informant depèn de la veracitat de la informació. I mantenir la pròpia reputació és un mòbil important en la vida social. Per tant, no ens convé escampar falsedats que siguin fàcilment rebutjables.*

· *La majoria de les creences falses serveixen per a algun objectiu social. Per exemple, sostenir algunes opinions és una manera de mostrar la integració en un grup, el compromís en una acció col·lectiva, etc. O simplement, d'entretenir l'audiència.*

En la mateixa línia naturalista, l'antropòleg Pascal Boyer remarca que la ment humana ha evolucionat per adquirir

coneixement *útil* (Boyer 2018, capítol 2). És a dir, creences veritables sobre el món exterior que augmenten l'adaptació al medi. Es pot dir que en general la informació és útil quan és veritat, quan correspon a característiques del món real. Però hi ha creences falses que poden ser evolutivament útils. Per exemple, creure que les espècies animals o vegetals tenen una essència fixa ha sigut més útil, durant la major part de la història humana, que pensar que han evolucionat. La ciència actual és la institucionalització de capacitats cognitives comunes. Però la majoria de les branques de la ciència d'avui estan tan allunyades de l'experiència quotidiana que no hi ha una retroalimentació. És a dir, saber si una planta és verinosa o remeiera té conseqüències pràctiques immediates. Si tenim creences falses o si ens fiem d'algú ignorant o mentider pot resultar fatal. Però tenir creences falses sobre biologia bàsica, per exemple, no implica cap canvi en la vida de cada dia. Per tant, no hi ha un incentiu eficaç per tal que la ciutadania mantingui una vigilància sobre la veritat d'algunes creences científiques de la ciutadania general.

Com es pot augmentar la confiança de la ciutadania en la ciència? La resposta més comuna és que cal una millor educació científica i una millor divulgació. Segons Arnon Keren (2018), hi ha dos tipus d'enfocament pel que fa a la manera de millorar la comprensió de la ciència per part dels ciutadans. En un, es fa èmfasi en els continguts de la ciència: el problema és d'ignorància. En el segon, en entendre més bé el funcionament de la ciència.

Harry Collins (2014), sociòleg de la ciència, sosté que l'expertesa dels especialistes es construeix en bona part al voltant de coneixements tàcits que s'adquireixen amb la interacció social amb altres especialistes. Les persones llegendes que obtenen coneixement científic a través d'obres de divulgació o d'internet —o fins i tot llegint fonts primàries— no tenen la veritable expertesa que només s'assoleix formant part de la comunitat dels especialistes, en el dia a dia, amb el treball en comú i la comunicació oral. El llec científicament informat té una falsa seguretat en el seu propi criteri i tendeix a posicions més polaritzades, a favor o en contra d'alguna teoria, que les que es

donen dins de les comunitats científiques. Des d'aquest punt de vista, l'educació científica no hauria de proposar-se fer que el llec esdevingui una "mica més" competent en matèries científiques, sinó que entengui la divisió del treball epistèmic entre científics i llecs. I també entre els científics de diferents especialitats (per exemple, en les controvèrsies sobre la pandèmia no s'hauria de donar el mateix valor a les opinions d'un epidemiòleg o d'un viròleg que a les d'un metge o biòleg d'una altra especialitat).

Tot això remet a la qüestió de l'autoritat científica. Quan té sentit ajustar les nostres creences al consens general de la ciència? Quan té sentit la crítica i el dissens? Podem dir que en general el dissens, la discussió i el debat ajuden a fer avançar la ciència quan es donen a l'interior de la comunitat científica. En canvi, per a la ciutadania en general, quan s'ha arribat a un consens científic té sentit acceptar-lo. L'educació científica hauria de fer entendre que l'actitud científica, el sentit crític, l'examen de les evidències per un mateix no són contràries sinó complementàries de l'acceptació del consens i de la divisió del treball epistèmic. El ciutadà no cal que sigui expert especialista, sinó que li cal saber de quins experts es pot refiar.

BIBLIOGRAFIA

- BOYER, P. (2018). *Minds make societies: How cognition explains the world humans create*. New Haven: Yale University Press.
- COLLINS, H. M. (2014). *Are we all scientific experts now?* Cambridge: Polity.
- KEREN, A. (2018). "The public understanding of what? Laypersons' epistemic needs, the division of cognitive labor, and the demarcation of science". *Philosophy of Science*. Núm. 85, pàg. 781-792.
- MERCIER, H. (2020). *Not born yesterday: The science of who we trust and what we believe*. Princeton: Princeton University Press. (Resum disponible a <https://press.princeton.edu/ideas/what-do-you-really-know-about-gullibility>, i traduït al castellà a <https://carnaina.medium.com/qu%C3%A9-sabes-realmente-sobre-la-credulidad-91506fa117f7>. (Data de consulta: 11 d'abril de 2021).

CONCLUSIÓ

La conclusió que hem de treure del que s'ha dit més amunt no és que no calgui educar en el pensament científic, sinó que potser cal fer-ho d'una altra manera, tenint més presents els aspectes socials que influeixen en les creences. Encara menys, això no representa menystenir la importància de la veritat, ni menystenir la necessitat de fomentar el pensament racional, especialment l'ús públic de la raó. És a dir, això no representa menystenir l'argumentació racional pública i la deliberació política.

Si volem combatre les falsedats, les teories negacionistes, les actituds anticientífiques... no n'hi ha prou amb denunciar que són irracionals. Cal dissenyar les estratègies educatives i divulgatives prenent com a base el que la psicologia social ens ensenya sobre com funciona realment la ment i el que la sociologia de la ciència mostra sobre com la institució científica produeix coneixement fiable. En definitiva, a partir d'una concepció més social de la racionalitat.